

بررسی همگرایی بلندمدت نرخ سود بانکی با بازدهی بازار سهام در ایران

سیدجمال‌الدین محسنی زنونزی* / پریسا جوهری سلماسی** / علیرضا هلالی***

چکیده

یکی از تفاوت‌های اساسی بانکداری اسلامی با بانکداری مبتنی بر بهره در چگونگی پرداخت سود به سپرده‌ها است. در نظام بانکداری مبتنی بر بهره، عایدی سپرده‌گذار بر اساس نرخ ثابت بهره و مدت زمان سپرده‌گذاری شده تعیین می‌شود. اما در بانکداری بدون بهره، تنها سهم سود مشخص شده، و میزان سود در انتهای کار و پس از حسابرسی سود و زیان طرح‌ها تعیین می‌شود. بنا به فرضیه مقاله، میزان پایبندی بانک‌های اسلامی به پرداخت سود غیر قطعی به سپرده‌ها را می‌توان با توجه به همگرایی نرخ سود بانکی با بازدهی بازار سهام در بلندمدت ارزیابی نمود. در این مقاله برای آزمون این فرضیه، رابطه بلندمدت بین سود بانکی در نظام بانکی جمهوری اسلامی و بازدهی نقدی سهام بورس اوراق بهادار تهران و همچنین سود سهام کوتاه مدت با تغییرات شاخص قیمت سهام طی دوره ۱۳۸۹-۱۳۷۴ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این بررسی که با استفاده از روش آزمون جدید کرانه‌ها^۱ صورت گرفته، نشان می‌دهد که هیچ رابطه بلندمدتی بین دو متغیر سود کوتاه مدت بانکی و بازدهی سهام - چه بازده نقدی و چه بازده حاصل از تغییرات قیمت - وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: بانکداری اسلامی، نرخ سود بانکی، همگرایی سود بانکی و سود سهام، شاخص بورس اوراق بهادار، آزمون کرانه ای

طبقه بندی JEL: G0, G21

jmzonouzi@yahoo.com

johari.p63@gmail.com

ahelali_eco@yahoo.com

* استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه ارومیه

** کارشناس ارشد علوم اقتصادی دانشگاه پیام نورخوی

*** کارشناس ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه شهید بهشتی

دریافت: ۱۳۹۰/۸/۱۱ - پذیرش: ۱۳۹۰/۱۱/۲۵

مقدمه

بانکداری اسلامی در جهان اسلام، از ایدئولوژی ایجاد «اقتصادی اسلامی» آغاز شد و به تدریج، به شکل بانکداری اسلامی کنونی تجلی یافت. نظریه پردازان بانکداری اسلامی از جمله حسن البناء و شهید صدر^۲ قواعدی تنظیم کردند که می توان را اصول بانکداری اسلامی نامید. در طی ۴۰ سال گذشته، بانکهای اسلامی به سرعت رشد کرده و در بیش از ۵۰ کشور جهان دایر شده اند. در ایران، پاکستان و سودان فقط بانکهای اسلامی اجازه فعالیت دارند و در کشورهای دیگر مانند بنگلادش، مصر، اندونزی، اردن و مالزی، بانکهای اسلامی در کنار دیگر بانکها وجود دارند. بانکداری اسلامی فقط محدود به کشورهای اسلامی نیست و در کشورهای غربی نیز رواج روزافزون دارد.

در بانکداری اسلامی، بهره یا ربا مطالبه نمی شود؛ زیرا در ربا کسب پول از محل پول صورت می گیرد، نه از طریق پرداختن به کسب و کار و به همین دلیل، از آن تحت عنوان «استثمار» نیز یاد می شود. همان گونه که خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «ای اهل ایمان، از خدا پروا کنید، و اگر مؤمن (واقعی) هستید آنچه را از ربا (بر عهده مردم) باقی مانده است، رها کنید و اگر چنین نکنید (و بر رباخواری اصرار ورزیدید) به جنگی بزرگی از سوی خدا و رسولش (بر ضد خود) یقین کنید، و اگر توبه کنید اصل سرمایه هایتان برای خود شماست (و سودهای گرفته شده را به مردم بازگردانید) که در این صورت، نه ستم می کنید و نه مورد ستم قرار می گیرید» (بقره: ۲۷۸-۲۷۹).

بر اساس اصول اعتقادی، ربا مساوی است با بهره. بنابراین، پرداختهای مالی باید بدون بهره باشد. به جای پرداخت ربا، می توان بر اساس تقسیم سود عمل کرد. همچنین در اقتصاد اسلامی، وقتی سود عادلانه است که مساوی با نرخ بازده سرمایه باشد.

یکی از تفاوت های اساسی بانکداری اسلامی با بانکداری مبتنی بر بهره، آن است که در نظام بانکداری مبتنی بر بهره، نرخ بهره، میزان عایدی فرد سپرده گذار را بر اساس درصدی از سپرده و مدت زمان سپرده گذاری شده تعیین می کند. از همان ابتدا که صاحبان منابع مالی به بانک مراجعه می کنند، مشخص می گردد که به طور تضمینی در سررسید، چه قدر بهره به آنان تعلق می گیرد. اما در بانکداری بدون بهره سهم صاحب سرمایه در

انتهای کار و پس از حساب‌رسی سود و زیان طرح تعیین می‌شود. در حالی که در طرف تجهیز منابع در عملیات بانکی با بهره نوعی تضمین وجود دارد، در عملیات بانکی بدون بهره، که با سرمایه‌گذاری و تولید جریان می‌یابد، عدم تضمین و عدم اطمینان، جزو ذاتی آن است.^۳ بازده و ارزش افزوده‌ای که خارج از قرارداد قرض برای سرمایه حاصل شود، به صاحب سرمایه تعلق دارد و نباید به حساب بانک گذاشته شود. به همین دلیل، ضرر و نقصان پدیدآمده در جریان تولید نیز از اصل سرمایه و بازده آن کسر می‌شود، و بانک‌داری اسلامی نمی‌تواند خارج از این اصل بدیهی عدالت، در حوزه تولید تعریف شود. حال اگر در نظام بانکی بدون بهره در طرف تجهیز منابع، نرخ سود به نوعی تضمین شود یا نرخ سود علی‌الحساب پرداخت گردد که تضمین عملی داشته باشد، عملکرد طرف تجهیز منابع در بانک‌داری با بهره و بدون بهره مشابه خواهد بود.

با توجه به اینکه در بانک‌داری اسلامی در صورت عمل به اصل مشارکت در سود و زیان نرخ سود بانکی هم‌جهت با بخش واقعی اقتصاد می‌شود و به دلیل اینکه بازار سهام بر پایه مشارکت در سود و زیان بنا شده است، جهت تغییرات بازار سهام می‌تواند نشان و تقریبی از جهت تغییرات بخش واقعی اقتصاد باشد. بدین‌روی، در این تحقیق سعی شده است تا هم از متغیر شاخص قیمت سهام و هم از متغیر بازده نقدی سهام بورس اوراق بهادار استفاده شود و رابطه هر یک از متغیرها با سود کوتاه‌مدت بانکی بررسی گردد.

با توجه به اینکه در مطالعات اقتصاد اسلامی از روش‌های جدید اقتصادسنجی کمتر استفاده شده، در این مطالعه، با روش «آزمون کرانه‌ها» این رابطه بررسی شده است.

ادبیات تحقیق

در اسلام، هیچ تضادی بین اقتصاد و مذهب وجود ندارد و تجارت و کسب و کار بر مبنای اصول مذهبی و شرعی انجام می‌شود. قوانین اسلامی بر تمام جوانب زندگی و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مسلمانان حاکم است. مهم‌ترین اصلی که بر زندگی اقتصادی مسلمانان حاکم است اصل «حرمت ربا» (بهره) است که در دوره‌های گوناگون، محل بحث و توجه بسیاری از اندیشمندان اسلامی بوده است. در اسلام، بهره یا ربا مطالبه نمی‌شود؛ زیرا موجب فساد می‌گردد.

بین نرخ بهره و سود مشارکت در سنت اسلامی، تفاوت‌هایی وجود دارد. در بانک‌داری اسلامی، سپرده‌گذار بانک را به عنوان وکیل خود در تمام عملیات سرمایه‌گذاری و مشارکت انتخاب می‌کند. از این‌رو، بانک‌ها از طرف موکلان خود، در تمام عقود اسلامی مشارکت نموده، به نمایندگی از سپرده‌گذاران در سود و زیان مشارکت دارند. اما در بانک‌داری نظام سرمایه‌داری و بازار آزاد، سپرده‌گذاران سپرده خود را با نرخ مشخص، بنا به نوع سپرده‌ها به بانک قرض می‌دهند و بانک حتی هزینه سپرده‌گذاری را از سپرده‌گذار اخذ می‌نماید. در این نوع سرمایه‌گذاری، بانک در حکم واسط مالی بین سپرده‌گذار و وام‌گیرنده عمل می‌کند. در نتیجه، با توجه به موارد مزبور، نرخ‌های بهره معمولاً برای یک دوره زمانی مشخص، ثابت است. اما نرخ سود در بانک‌داری اسلامی - که به آن «سود مشارکت» گفته می‌شود - اصولاً ثابت نیست. به طور کلی، بر اساس فلسفه اسلامی، با توجه به مشاع بودن سپرده‌ها و اعتبارات، تعیین نرخ‌های سود به نوبه خود، مبتنی بر بازدهی مثبت یا منفی مجموع فعالیت‌ها و اعتبارات و مشارکت‌های بانک است. مجموع ارزش افزوده حاصل از تمام معاملات و قراردادهای نیز بین سپرده‌گذاران و بانک‌ها به نسبت تأمین منابع، تقسیم می‌گردد.^۴

اگرچه منع دریافت و پرداخت ربا یکی از هسته‌های اصلی نظام پولی بانک‌داری بدون رباست، اما آموزه اصلی نظام اقتصاد اسلامی بر مبنای اصولی همچون تسهیم منافع و مخاطرات، و احترام به حقوق و مالکیت فردی بنا شده و بنیان فلسفی اقتصاد اسلامی به مقوله‌های پایه‌ای عوامل تولید و رفتار اقتصادی برمی‌گردد. نظام اقتصاد اسلامی بر مبنای ممنوعیت مطلق هرگونه دریافت و پرداخت نرخ بازده نقدی به صورت از پیش تعیین و تضمین شده استقرار یافته است. بنابراین، بسیاری از ابزارهای مهم پولی همچون بهره و ابزارهای مبتنی بر تنزیل دین به دین مردود است.^۵

پیش از بیان قانون عملیات بانک‌داری بدون ربا، باید به محدودیت کلی در رابطه با نظام اقتصاد اسلامی اشاره کرد: یک چارچوب قانونی و عملیاتی ثابت و مورد آزمون قرار گرفته برای مؤسسات پولی و مالی مبتنی بر نظام اقتصاد اسلامی در مجموعه کشورهای اسلامی تدوین نشده است. در ایران اسلامی، بانک‌ها پس از وقوع انقلاب، به یک‌باره ملی

اعلام شدند و در فاصله کوتاهی نیز قوانین مربوط به بانکداری اسلامی تدوین و تصویب گردید. اما ساختارهای موجود و به جا مانده در نظام بانکی، همه بر مبنای الگوهای بانک‌های غربی پیش از انقلاب شکل گرفت. عدم هماهنگی لازم بین بدنه به جا مانده از گذشته با اهداف و شیوه‌های مورد نظر موجب شکل‌گیری نامتوازن اقتصاد در حال توسعه کشور گردید. این وضعیت تاکنون نیز ادامه یافته است و شیوه‌های آزمون و خطا همچنان در سیاست‌های کلان مشاهده می‌شود.

پیشینه تحقیق

یوسف و فهمای در سال ۲۰۰۸ در مقاله خود با عنوان «آیا بانک‌های اسلامی در مالزی واقعاً اسلامی‌اند؟»^۶ به این نتیجه رسیدند که فهمیدن حکمت برخی معاملات می‌تواند برخی تصورات غلط درباره بانکداری اسلامی در کشور مالزی را برطرف کند و با بیان دلایل، نشان دادند که بانک‌های اسلامی مالزی کاملاً شرعی و با نظام نرخ سود آزاد عمل می‌کنند.

چانگ و لیو در سال ۲۰۰۹، در مقاله خود با عنوان «بانک‌های اسلامی: بر پایه بهره آزاد یا بهره وابسته؟»^۷ نشان دادند که بانکداری اسلامی مالزی تفاوت زیادی با بانکداری غربی (غیر اسلامی) ندارد. آنها با استفاده از روش‌های «انگل گرنجر» و «جوهانسون» به این نتیجه رسیدند که فقط تعداد ناچیزی از بانک‌های اسلامی در مالزی بر مبنای الگوی سهام شدن در سود و زیان عمل می‌کنند. سود بانک‌های اسلامی در بلندمدت به سمت سود بانک‌های غیر اسلامی تمایل دارد. آنها بیان داشتند که این نتیجه برای کشورهای اسلامی دیگر مثل ایران نیز صادق است.

فیصل خان در سال ۲۰۱۰، در مقاله خود با عنوان «آیا بانک‌های اسلامی، اسلامی‌اند؟»^۸ به بررسی اسلامی عمل کردن بانک‌های اسلامی و تفاوت آنها با بانک‌های غیراسلامی در کشور پاکستان پرداختند و به این نتیجه رسیدند که عملیات بانک‌های اسلامی به تدریج، به سمت بانک‌های عادی سوق پیدا می‌کند و الگوی سهام بودن در سود و زیان فقط در نظریه اظهار می‌شود.

سلامی و بهمنی در مقاله خود با عنوان «اثر تعیین نرخ سود تسهیلات بر کارایی بانکداری اسلامی»^۹، با استفاده از نظریه «پرتفوی»، اثر نرخ سود از قبل تعیین شده برای

تسهیلات بانکی بر کارایی بانکداری اسلامی را بررسی کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که تعیین سود ثابت برای تسهیلات موجب دور نگه داشتن بانکها از مشارکت واقعی در طرح‌های سرمایه‌گذاری و موجب کاهش کارایی بانکها شده است.

با توجه به اینکه در سمت سرمایه‌گذاری و اخذ اعتبار، بانکها بخش عمده‌ای از منابع خود را در تأمین مالی بازارهای سرمایه و اوراق بهادار به کار می‌گیرند و به این صورت به تأمین مالی صنعت می‌پردازند و با توجه به نتایجی که بیان شد، در این مطالعه سعی شده است رابطه بین نرخ سود بانکی سپرده‌های بلند مدت و شاخص کل سهام بورس اوراق بهادار ایران بررسی شود. هدف این است که به این سؤال پاسخ داده شود که آیا نظام بانکی کشور بر مبنای تسهیم دقیق سود طبق اصل «مشارکت» عمل می‌کند یا بانک‌های اسلامی فقط در ظاهر قراردادهای خود، عقود اسلامی را رعایت می‌کنند و تقسیم سود علی‌الحساب و سهیم بودن در سود و زیان فعالیت‌های اقتصادی مطابق شرع اسلام، فقط در نظریه است و عملاً جایی در نظام بانکی کشور ندارد؟

داده‌های آماری و روش پژوهش

در این تحقیق، از داده‌های ماهانه شاخص قیمت کل سهام و شاخص بازده نقدی سهام و سود سپرده کوتاه‌مدت بانکی در دوره ۱۳۷۴-۱۳۸۹ استفاده شده است.

در حال حاضر، یکی از مباحث مهم اقتصادسنجی بررسی روابط بلندمدت و تعادلی دوره‌های زمانی و در نتیجه، تعیین ضرایب بین آنهاست. اما بسیاری از مطالعات انجام گرفته انتقادات مهم آن‌جی - پرون^{۱۰} را در خصوص این موضوع در کارهای تجربی نادیده گرفته‌اند. آنها اشاره می‌کنند که باید در تخمین و استنتاج نظام‌های «تقریباً هم‌جمع»،^{۱۱} زیاد احتیاط کرد. بررسی رابطه بلندمدت میان متغیرهای مورد بررسی با استفاده از روش «همگرایی»^{۱۲} از مباحث مهم اقتصادسنجی در دهه اخیر به شمار می‌رود. از این میان، می‌توان به دو روش مهم، یعنی روش دو مرحله‌ای «انگل گرنجر»^{۱۳} و روش «جوہانسون»^{۱۴} اشاره کرد. در این روش‌ها، لازم است متغیرهای موردنظر دارای مرتبه همگرایی برابر یک باشند. اما روش دیگری که به تازگی برای بررسی رابطه بلندمدت بین متغیرها، بدون توجه به مرتبه همگرایی متغیرها، مطرح گردیده، روش «آزمون کرانه‌ها»^{۱۵} است. رهیافت «آزمون کرانه‌ها» از روش «همگرایی» به‌عنوان آخرین روش بررسی رابطه بلندمدت بین متغیرهاست.

این روش نسبت به دیگر روش‌ها چند مزیت دارد: اول، مطابق آن چه در مقاله پسران (۲۰۰۱) آمده است. این روش ضرایب بلندمدت پایداری را به دست می‌دهد.

دوم، این روش عموماً تخمین‌های بدون تورشی از الگوی بلندمدت و آماره‌های t قوی هنگامی که چند متغیر درونزا وجود داشته باشد، به دست می‌دهد.

سوم، برای تعداد داده‌های کم، جایی که دیگر روش‌ها مانند «یوهانسون» و «انگل گرنجر» جواب نمی‌دهند، نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، آزمون کرانه‌ها جای‌گزینی است برای روش‌هایی که با داده‌های کم جواب نمی‌دهند.

چهارم، در این روش، نیازی به تعیین درجه همگرایی متغیرها وجود ندارد.

پسران (۲۰۰۱) دو مقدار بحرانی (کرانه بحرانی) برای آماره F در نظر می‌گیرند: کرانه بالا $I(1)$ و کرانه پایین $I(0)$ است. اگر آماره آزمون بیش از کرانه بالا باشد می‌توان فرضیه H_0 مبنی بر فقدان رابطه بلندمدت را رد کرد، و اگر آماره F کمتر از کرانه پایین شد نمی‌توان H_0 را رد کرد و رابطه‌ای بلندمدت بین متغیرها وجود ندارد. اگر آماره F بین دو کرانه $I(0)$, $I(1)$ قرار بگیرد، نتیجه‌گیری ناتمام خواهد بود.

در این روش، پنج الگوی تخمینی برای به دست آوردن آماره F وجود دارد. از این تعداد، در بیشتر مطالعات، از سه الگو استفاده می‌شود؛ الگوی ۳ و ۴ و ۵:

الگوی ۳. با عرض از مبدأ نامحدود و بدون روند:

$$\Delta Y_t = C_0 + \pi_{yy} Y_{t-1} + \pi_{yx,x} X_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta Z_{t-i} + \omega' \Delta X_t + U_t$$

الگوی ۴. عرض از مبدأ بدون محدودیت و روند با محدودیت:

$$\Delta Y_t = C_0 + \pi_{yy} (Y_{t-1} - \gamma_y t) + \pi_{yx,x} (X_{t-1} - \gamma_x t) + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta Z_{t-i} + \omega' \Delta X_t + U_t$$

الگوی ۵. عرض از مبدأ بدون محدودیت و روند بدون محدودیت:

$$\Delta Y_t = C_0 + C_1 t + \pi_{yy} Y_{t-1} + \pi_{yx,x} X_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta Z_{t-i} + \omega' \Delta X_t + U_t$$

یافته‌ها

در این مقاله روش «آزمون کرانه‌ها» برای آزمون وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها مورد استفاده قرار گرفت. جدول (۲) نتایج آزمون باندر سه الگوی ۳ (با عرض از مبدأ

غیرمقید و بدون متغیر روند؛ ۴ (عرض از مبدأ غیر مقید و متغیر روند مقید) و ۵ (عرض از مبدأ و متغیر روند غیرمقید) را نشان می‌دهد. مقادیر بحرانی آماره F از مقاله پسران در جدول (۱) ذکر شده است. تعداد وقفه بهینه برای این آزمون، بر مبنای معیارهای SBC، AIC به دست آمده است. با توجه به ماهانه بودن داده‌ها در این الگو، بهترین وقفه ۲ تخمین زده شده است.

جدول (۱): مقادیر بحرانی برای سه الگوی آزمون کرانه‌ها

K=2	٪۱۰		٪۵		٪۱	
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
FIII	3/17	4/14	3/79	4/85	5/15	6/36
FIV	3/38	4/02	3/88	4/61	4/37	5/16
FV	4/19	5/06	4/87	5/85	6/34	7/52

k تعداد رگرسهای متغیر وابسته در الگوی ARDL است. F_{III} نمایانگر آماره F مربوط به الگوی با عرض از مبدأ غیر مقید و بدون متغیر روند است. F_{IV} نمایانگر آماره F مربوط به عرض از مبدأ غیر مقید و متغیر روند مقید، و F_V نمایانگر آماره F مربوط به الگوی با عرض از مبدأ و متغیر روند غیر مقید است.

جدول (۲): آزمون کرانه‌ها برای بررسی هم‌جمعی

نام متغیر	با روند قطعی		بدون روند قطعی	
	FIII	FIV	TIV	FV
F(bh sbk,du83m5)	0/724731*	3/153305*	-0/0433797	0/413172*
F(bn sbk)	1/437*	1/834*	-2/0316	2/1434*

به طور کلی، در الگویی که بر اساس x متعادل شده، F_{III} نمایانگر آماره F مربوط به الگوی با عرض از مبدأ غیر مقید و بدون متغیر روند، F_{IV} نمایانگر آماره F مربوط به عرض از مبدأ غیر مقید و متغیر روند مقید، و F_V نمایانگر آماره F مربوط به الگو با عرض از مبدأ و متغیر روند غیر مقید است. آماره t برای آزمون برابری صفر ضریب x_{t-1} به ترتیب، با روند غیر مقید و بدون روند است.

فرض صفر: رابطه بلندمدت وجود ندارد.

* نشان می‌دهد که مقدار محاسباتی کوچک‌تر از کرانه پایینی است.

Bh نشان‌دهنده شاخص قیمت بورس اوراق بهادار، bn شاخص بازده نقدی سهام،

sbk بیانگر سود کوتاه‌مدت بانکی و

du83 شکست ساختاری در شاخص بورس در مرداد ماه سال ۸۵ را نشان می‌دهد.

در این تحقیق، از آزمون لی و استرزیسیچ^{۱۶} برای تعیین شکست ساختاری داده‌ها استفاده شده است. با توجه به این آزمون، در مرداد ماه سال ۱۳۸۵ شاخص قیمت بورس با شکست مواجه شده است. با مقایسه نتایج دو جدول (۱) و (۲) مشاهده می‌شود که مقادیر F محاسباتی در جدول ۲ در هر سه الگوی ۳ و ۴ و ۵ کمتر از کرانه پایینی مقادیر بحرانی در تمام سطوح معناداری در جدول ۱ است. این بدان معناست که در این الگو، فرضیه H0 را که نشانگر فقدان رابطه بلندمدت بین متغیرهاست، نمی‌توان رد کرد. پس بین متغیرهای بازدهی شاخص قیمت بورس اوراق بهادار و نرخ سود کوتاه‌مدت بانکی و همچنین بازده نقدی سهام و نرخ سود کوتاه‌مدت بانکی رابطه بلندمدت وجود ندارد.

همان‌گونه که گفته شد، برای اسلامی و عادلانه بودن بانکداری، باید این دو متغیر با توجه به سود یا زیان سرمایه‌گذاری در بلندمدت، به سوی هم حرکت کنند و رابطه بلندمدت داشته باشند. اما نتایج بررسی ما خلاف این امر را نشان می‌دهد و فرضیه «عادلانه بودن پرداختی سود توسط بانک‌های ایران» رد می‌شود. این بررسی نتایج سلامی و بهمنی را تأیید می‌کند.

این نتایج نشان می‌دهد که با وجود تصویب قانون «عملیات بانکداری بدون ربا»، این قانون فقط جنبه تشریفاتی دارد و در بانک‌های کشور عملاً مورد استفاده قرار نمی‌گیرد؛ زیرا مطابق اقتصاد اسلامی، وقتی بهره یا سود بانکی عادلانه خواهد بود که با بازدهی سرمایه در بازارهای سرمایه (اوراق بهادار) یکسان باشد؛ اما متأسفانه در کشور ما، بانک‌ها سود بیشتری از صاحبان سرمایه برای خود در نظر می‌گیرند. از سوی دیگر، اگر بانکداری کشور اعتبارات خود را بر اساس حذف ربا و نرخ سود به کار می‌گرفت، معنا نداشت که در تمام بخش‌ها با نرخ - مثلاً - ۱۷ درصد، اعتبارات خود را عرضه کند؛ چنان‌که معنا ندارد در دوران‌های رکود و شکوفایی، این نرخ ثابت بماند و هیچ تغییری نکند. ثابت بودن نرخ درآمد بانکی در سال‌های متفاوت رکود و شکوفایی و بخش‌های متفاوت خدمات تجاری و فعالیت‌های تولیدی، گویاترین شاخص برای به‌کارگیری وجوه و اعتبارات بانکی براساس عنصر بهره است.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، به بررسی همگرایی بلندمدت بین سود بانکی تعیین شده به وسیله شورای پول و اعتبار و بازدهی بورس اوراق بهادار با استفاده از «آزمون کرانه‌ها» توسط پسران و همکاران (۲۰۰۱) پرداخته شد. هدف از انجام این تحقیق، بررسی این موضوع است که آیا بانک‌های ایران بر اساس الگوی اقتصاد اسلامی در پرداخت عادلانه سود عمل می‌کنند یا نه؟

نتایج نشان می‌دهد که هیچ رابطه بلندمدتی بین این دو متغیر وجود ندارد و با اینکه بانک‌ها در ظاهر قراردادهای خود، عقود اسلامی را رعایت می‌کنند، ولی ماهیت عملیات بر مبنای هدف قانون‌گذار و شرع نیست و بیشتر رعایت ظاهر امر برایشان مهم است. برای مثال، در عقود مبادله‌ای، بانک وارد موضوع فعالیت نمی‌شود و با دادن وکالت، سعی می‌کند جلوه‌ای اسلامی به موضوع ببخشد و آنچه نصیب نظام بانکداری ایران شده دیوان‌سالاری بیشتر برای حفظ ظاهر شرعی نظام است و نرخ‌های سپرده که پایین‌تر از نرخ تورم قرار داشته، تأثیری منفی بر تجهیز پس‌اندازها به جای گذارده که در نهایت، به طور مصنوعی، موجب تحریک تقاضا برای اعتبارات بانکی شده است.

توصیه‌های سیاستی

در ایران، قانون «بانکداری بدون ربا» اجرا می‌شود، اما اصراری بر عملیات و عقود اسلامی و گسترش ابزارهای بانکداری اسلامی وجود ندارد و صرفاً بحث حذف بهره و نرخ ربا مطرح است و در عمل، از سود بر اساس روش مشارکت در سود و زیان استفاده نمی‌شود.

برای تحقق کامل بانکداری اسلامی در ایران، توصیه‌های ذیل ارائه می‌گردد:

- پرداخت تدریجی سود واقعی به سپرده‌گذاران، به ویژه در دو عقد مشارکت و مضاربه؛
- با تأکید بر وظیفه موکل بودن بانک‌ها از طرف سپرده‌گذاران، تشویق بانک‌ها به سرمایه‌گذاری در فعالیتهای اقتصادی با ریسک کم؛
- تعدیل تدریجی درآمد و ثروت جامعه از طریق مشارکت سپرده‌گذاران در سودهای واقعی (نه در بهره) و
- اعطای سود واقعی به سپرده‌گذاران بر اساس اصل مشارکت در سود و زیان.

پی‌نوشت‌ها

1. C.f. Pesaran, M.H, Shin .Y, Smith, R.J, "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships ", *Journal of applied econometrics*.
۲. کتاب مشهور «البنک اللاربوی فی الاسلام» اثر متفکر بزرگ شیعی سیدمحمدباقر صدر در اشاعه این تفکر تأثیر زیادی داشت و بسیاری از افراد را به فکر بانکداری اسلامی انداخت.
۳. البته بانک‌ها در نظام اقتصاد اسلامی چون وکیل مردم اند باید در پروژه‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که ریسک از دست رفتن سرمایه و زیان کمتری داشته باشند.
۴. ابوالقاسم جمشیدی، سیاست‌های پولی در ایران، ص ۳۳.
۵. همان، ص ۲۰.
6. Yusof, Eddy and Fahmy,Ezry, "Are Islamic banks in Malaysia really Islamic?", *Munich Personal Repec Archive*, MPRA ,Paper No. 20901, 2008, P 10-12.
7. Chong. S. B; Liu. M. H, "Islamic banking: Interest-free or interest-based?" *Pacific-Basin Finance Journal*, No17.
8. Feisal.khan, "How Islamic is Islamic Banking?" *Journal of Economic Behavior & Organization*, No10.
۹. ر.ک: حبیب‌اله سلامی و علی بهمنی، «اثر تعیین نرخ سود تسهیلات بر کارایی بانکداری اسلامی»، پژوهش‌های اقتصادی، ش ۲، ص ۲۷-۴۰.
10. Perron, P. and Ng. S, "Useful Modifications to Unit Root Tests with Dependent Errors and their Local Asymptotic Properties", *Review of Economic Studies*, No63.
11. Cointegrated.
12. Cointegration Approach.
13. Engle and Granger (1987.)
14. Johansen(1990,1995).
15. Bounds Testing Approach.
16. Lee, J. and Strazicich, M. C, "Minimum Lagrange multiplier unit root test with two structural breaks", *Review of Economics and Statistics*, No85.

منابع

- القری بن عید، محمدعلی و غلامرضا مصباحی مقدم، «مشکلات بانک‌های اسلامی و راه‌حل آن‌های»، *اقتصاد اسلامی*، ش ۵، ۱۳۸۴، ص ۱۵۹-۱۹۰.
- بهمنی، محمود، سه موضوع چالش‌انگیز نظام بانکی ایران، در: مجموعه مقالات شانزدهمین همایش بانکداری اسلامی، ش اول، تهران، موسسه عالی بانکداری ایران، ۱۳۸۴.
- توتونچیان، ایرج و همکاران، «آیا بانکداری ایران، اسلامی است؟»، *اقتصاد اسلامی*، ش ۶، ۱۳۸۱، ص ۵-۱۵.
- توتونچیان، ایرج، «پول و بانکداری اسلامی و مقایسه آن با نظام سرمایه‌داری» ش. اول، تهران، توانگران، ۱۳۷۹.
- جمشیدی، ابوالقاسم، سیاست‌های پولی در ایران، تهران، سرمایه‌گذاری توسعه صنعتی ایران، ۱۳۸۱.
- سلامی، حبیب‌اله و علی بهمنی، «اثر تعیین نرخ سود تسهیلات بر کارایی بانکداری اسلامی»، *پژوهش‌های اقتصادی*، ش ۲، ۱۳۸۰، ص ۲۷-۴۰.
- عرب‌مازار، عباس، «الگوی مناسب بانکداری بدون ربا برای ایران»، *اقتصاد اسلامی*، ش ۲۲، ۱۳۸۵، ص ۵-۹.
- پژوهشکده پولی و بانکی، مجموعه مقالات دوازدهمین کنفرانس سالانه سیاست‌های پولی و ارزی، تهران، ۱۳۸۱.
- موسویان، سیدعباس، «راهکار رسیدن به نرخ سود بانکی تعادلی»، *اقتصاد اسلامی*، ش ۱۷، بهار ۱۳۸۴، ص ۷۵-۹۴.
- یوسفی، محمدرضا، «بررسی طرح منطقی کردن سود تسهیلات بانکی»، *اقتصاد اسلامی*، ش ۲۱، ۱۳۸۴، ص ۷۱-۹۰.
- Chong. S. B; Liu. M. H, "Islamic banking: Interest-free or interest-based?" *Pacific-Basin Finance Journal*, 17, 2009, P 125-144.
- Feisal.khan, "How Islamic is Islamic banking?" *Journal of Economic Behavior & Organization*, No10, 2010, P 1- 44.
- Lee, J. and Strazicich, M. C, "Minimum Lagrange multiplier unit root test with two structural breaks", *Review of Economics and Statistics*, 85, 2003, P1082-9.
- Perron, P. and Ng. S, "Useful Modifications to Unit Root Tests with Dependent Errors and their Local Asymptotic Properties", *Review of Economic Studies* 63, 1997, 435-465.
- Pesaran, M.H, Shin .Y, Smith, R.J, "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships ", *Journal of Applied Econometrics*, 16, 2001, 289-326.
- Yusof, Eddy and Fahmy, Ezry, "Are Islamic Banks in Malaysia Really Islamic?", Munich Personal Repec Archive, MPRA ,Paper No. 20901, 2008, P 10-12.